

თეიმურაზ ვახტანგიშვილი

იაკობ გოგებაშვილი სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პროფესორი

თენგიზ სიმაშვილი

იაკობ გოგებაშვილი სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პროფესორი

რეცენზია

საილა ისრაილ ყიზი ასკაროვას სტატიაზე – „რუსეთის იმპერიის მიერ ჩრდილოეთ აზერბაიჯანის დაპყრობა“

2019 წლის შემოდგომაზე აზერბაიჯანის განჯის სახელმწიფო უნივერსიტეტის თანამშრომელმა, პროფესორმა ისტორიკოსმა თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, სამეცნიერო შრომების კრებულში დასაბეჭდად გადმოგზავნა თავისი ნაშრომი – „რუსეთის იმპერიის მიერ ჩრდილოეთ აზერბაიჯანის დაპყრობა“ – ელექტრონული ვერსია. იგი მოიცავდა 4 გვერდს. მას თან ერთვის რეზიუმე ინგლისურ ენაზე.

გავეცანით რა აღნიშნულ სტატიას, ჩავთვალეთ, რომ, თუ ავტორი არ შეასწორებდა მას, მასში დაშვებული ისტორიული უზუსტობებისა და მთელი რიგი ლაფსუსების გამო, მისი დაბეჭდვა არ შეიძლებოდა.

ამიტომ მიზანშეწონილად ჩავთვალეთ დაგვენერა რეცენზია და მოგვეხდინა მისი პუბლიკაცია, რადგანაც ხ. ასკეროვას ნაშრომი ფაქტობრივად ადანაშაულებდა ქართველ ხალხს რუსეთის იმპერიის მიერ ჩრდილოეთ აზერბაიჯანის დაპყრობაში მონაწილეობასა და მისი ხალხის გაქრისტიანებაში, რაც ფაქტობრივად აბსურდია.

შეიძლება ითქვას, რომ სტატიის ავტორი ამ თავისი ე. წ. „ნაშრომით“ იგნორირებას უკეთებს ქართველი და აზერბაიჯანელი ხალხის საუკუნოვან მეგობრობას და ამით რუსეთის სახელმწიფოს ველიკორუსული პოლიტიკის წისქვილზე ასხამს წყალს.

ჩვენი რეცენზია ამ სტატიის შესახებ ასეთი სახისაა:

მკვლევარის მიერ აღნიშნული თემის შერჩევა და მისი დამუშავება აქტუალურია, რადგან რუსეთის იმპერიის სამართალმემკვიდრები: ჯერ საბჭოთა, ხოლო შემდეგ დღევანდელი რუსეთის ფედერაცია

რაციული რესპუბლიკის მთავრობები ყველა საშუალებას იყენებდნენ და დღესაც იყენებენ იმ მიზნით, რათა აღადგინონ ძველი რუსეთის იმპერია, რომელმაც XIX საუკუნის დასაწყისიდან მოყოლებული XX საუკუნის 80-იანი წლებით დამთავრებული შეძლო აღმოსავლეთით ევროპისა და შუა აზიის ხალხებთან ერთად დაეპყრო და დაპატრონებოდა სამხრეთ კავკასიასაც.

მას შემდეგ, რაც საბჭოთა იმპერია დაიშალა (1991 წ.) და კავკასიის ხალხებმა დამოუკიდებლობა მოიპოვეს, რუსეთის მმართველი წრეები ყველა ღონეს ხმარობენ იმისათვის, რომ კავკასიის ხალხებს შორის გააღვივონ მტრობა და მისი ხელშეწყობით კვლავ დაიპყრონ სამხრეთ კავკასია. ამის ნათელი მაგალითი იყო აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის ყარაბაღის მიწების გამო ატეხილი ომი. ამ ომში რუსეთის უშუალო დახმარებით სომხეთმა მიაღწია სანადელს და ყარაბაღი ფაქტობრივად ჩამოაცილა აზერბაიჯანს.

ანალოგიურად იმოქმედა რუსეთმა საქართველოშიც, 2008 წლის აგვისტოს ომში აფხაზ და ოს სეპარატისტებს აუსრულა ნანატრი ნადილი და საქართველოს ეს ძირძველი ქართული მიწები (აფხაზეთი და სამაჩაბლო) დედა-სამშობლოს ჩამოაცილა. მან ისინი თითქოსდა დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარა, მაგრამ თავისი სამხედრო ძალების ჩაყენებით საქართველოს ეს ტერიტორიები (ქართული მიწის 20%) ფაქტობრივად მიითვისა.

ამრიგად, რუსეთი, რომელიც წარმატებით იყენებდა და იყენებს ძველი რომის იმპერიის ნაცად მეთოდს – „დაყავი და იბატონე“, ახლაც მისი ერთგული რჩება და ცდილობს კავკასიის ხალხებში დაწერგოს ურთიერთშური, მტრობა, ერთმანეთს გადაჰკიდოს ისინი იმ მიზნით, რომ თვითონ ხელახლა დაიპყროს და განამტკიცოს თავისი ბატონობა აღნიშნულ რეგიონში.

სტატიის ავტორი, აღწერს რუსეთის იმპერიის მიერ აზერბაიჯანის მიწების ანექსიას, ხაზს უსვამს, რომ „მას შემდე, რაც XVIII საუკუნის ბოლოს, ირანის ხგელისუფლების სათავეში მოვიდა აზერბაიჯანული ყაჯართა დინასტია, ამ უკანასკნელის წარმომადგენლები იწყებენ რა ცენტრალიზებული ხელისუფლების განმტკიცების პოლიტიკას, ამ მიზნის მისაღწევად მიმართავენ აზერბაიჯანული სახანოების ანექსიას, რომლებიც ადრიდანვე მათი წინაპრების: ყარაყონლუს, აყ ყონლუს, სეფევიდების წარმომადგენლების და ბოლოს ნადირშაჰის ძალაუფლების ქვეშ იმყოფებოდნენ. ასე დაიწყო ხანგრძლივი ომის პერიოდი ყაჯარებსა და რუსეთის იმპერიას შორის.“

(გვ.1)

მკვლევარი აგრძელებს და აღნიშნავს, რომ „აზერბაიჯანი იქცა სისხლისღვრის არენად. რუსეთის მიერ ტერიტორიალური დათმობის პირობით შეგულიანებული სომეხი და ქართველი გენერლები, რომლებიც სათავეში ედგნენ სამხედრო ოპერაციებს, იყენებდნენ რა ამ შესაძლებლობას, ახორციელებდნენ აზერბაიჯანის მშვიდობიანი მოსახლეობის გენოციდს“ (გვ.1-2).

ზემოაღნიშნული ავტორისეული მოსაზრების შესახებ გარკვეული შენიშვნები გვაქვს. სახელდობრ:

1) ყაჯართა დინასტია აზერბაიჯანული კი არა, არამედ თურქული მომთაბარეთა ტომის წარმომადგენლებისაგან შედგებოდა. ალა მაჰმად ხანი იყო ყაჯართა ტომის ასტრაბადის შტოს ბელადის მუჰამედ ჰასან ხანის შვილი. სწორედ მას ხვდა წილად ეგდო ხელთ ხელისუფლება ირანში და საფუძველი ჩაეყარა ყაჯართა სამეფო დინასტიისათვის;

2) ყარაყონლუს (შავბატკანიანების) და აყ ყონლუს (თეთრბატკანიანების) წარმომადგენლები ასევე მომთაბარე თურქმენები იყვნენ;

3) სეფევიდების სახელმწიფოს შექმნა დაკავშირებულია ე. წ. ყიზილბაშურ მოძრაობასთან, რომლის სათავეში იდგნენ „სუფიუდერვიშური“ მეთაურების მემკიდრეები სამხრეთ აზერბაიჯანში, არდებილში. ორდენის სახელწოდების მიცემა შეიხ სეფი ად-დინ ის ხანის (1252-1334) სახელს უკავშირდება, რომელიც XV ს-ის შუა ხანების ლეგენდის თანახმად, მემვიდე შიიტი იმამის მუსა კაზიმის (დაახ. VIII ს.) ოცდამეერთე შთამომავალს წარმოადგენდა. არც თუ ისე გვიან, ზოგიერთ მკვლევარს გამოთქმული აქვს მოსაზრება სეფევიდების საგვარეულოს ქურთული წარმოშობის შესახებ (История Ирана, издательство Московского Университета, 1977. გვ. 170);

4) ნადირ შაჰი ასევე თურქულ აფშართა ტომის წარმომადგენელი იყო (იქვე, გვ. 202)

ჩვენი აზრით, სტატიის ავტორმა უნდა გაითვალისწინოს ჩვენი ზემოთმოყვანილი შენიშვნები და აღნიშნული დინასტიის წარმომადგენლები აზერბაიჯანულ მოდგმას არ უნდა დაუკავშიროს. მით უმეტეს, რომ ისინი არა აზერბაიჯანს, არამედ ირანის სახელმწიფოს ედგნენ სათავეში.

თანამედროვე აზერბაიჯანელი მკვლევარები აზერბაიჯანის სახელმწიფოს ძველი ალბანეთის სამართალ-მემკვიდრედ თვლიან.

ვფიქრობთ, ამ სტატიის ავტორიც ამას იზიარებს და მის შესახებ მეტ-ნაკლები ცოდნაც აქვს, მაგრამ, ჩვენი აზრით, ზედმეტი არ იქნება, ავტორმა ხელახლა თვალი გადაავლოს ალბანეთის ისტორიას, თუ არადა ქართულ საისტორიო მეცნიერებიდან ჩვენ მიერ მოტანილ ამონარიდს გაეცნოს ძველი ალბანეთის ისტორიის შესახებ.

„კავკასიის ალბანეთი ერთ-ერთი უძველესი ადრინდელი კლასობრივი სახელმწიფო იყო აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში, დედაქალაქი – ყაბალა (კაბალა). იგი მოიცავდა ახლანდელი აზერბაიჯანის ტერიტორიას და დალესტნის ავტონომიური რესპუბლიკის სამხრეთ ნაწილს (მცირე კავკასიონის მთიდან და მდ. არაქსისა და მტკვრის ქვემონყლიდან მოკიდებული კავკასიონის ქედის ჩრდილო-აღმოსავლეთ მონაკვეთამდე და კასპიის ზღვიდან ვიდრე იორი-ალაზანის ქვემონყლამდე ანუ იბერიის სამეფოს საზღვრამდე).“

ძვ. წ. I საუკუნეში ალბანეთის დასავლეთი ნაწილი იბერიის (ქართლის) პოლიტიკური და კულტურული გავლენის სფეროში მოექცა, ხოლო მის მარჯვენა სანაპირო პროვინციებს სომხეთის სახელმწიფო დაეპატრონა. III-V სს-ში ალბანეთში ფეოდალური ურთიერთობა ყალიბდებოდა. IV ს-ში სახელმწიფო რელიგიად ქრისტიანობა გამოცხადდა. ჯერ კიდევ III ს-ში ალბანეთი სასანიანთა ირანმა დაიმორჩილა. VI-VII სს-ის მიჯნაზე ალბანეთში დაწინაურდა გარდმანის მფლობელთა – მიჰრანიდთა ფეოდალური გვარი, რომელმაც ალანდგინა ალბანეთის დამოუკიდებლობა. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ჯავანშირის მმართველობის პერიოდი. ეროვნულ-განათავისუფლებელ ბრძოლაში ალბანელებს ქართველებიც ეხმარებიდნენ ქართლის ერისთავის ადანარსეს ხელმძღვანელობით.

VII ს-ის შუა ხანებში ალბანეთი არაბებმა დაიპყრეს. ამ პერიოდის დაიწყო ალბანეთის სახელმწიფოს გამაჰმადიანება. დასავლეთი ალბანეთი (ჰერეთი. შაკიხი), რომელიც უძველესი დროიდანვე ქართული კულტურის სფეროში მოექცა, VIII ს-ის დასაწყისში ქართლის ერისმთავარ არჩილის საგამგებლოში შედიოდა. არაბთა სახალიფოს დასუსტებას VIII საუკუნის დასასრულსა და IX საუკუნის დასაწყისში მოჰყვა მის პერიფერიებში დამოუკიდებელი ადრინდელი ფეოდალური სამთავროების წარმოქმნა. ალბანეთის ტერიტორიაზე ასეთი ერთეულები იყო მტკვრის მარჯვენა სანაპიროზე – არან შაჰების სამთავრო (X ს-ის ბოლოს არანშაჰები შედადიდების დინასტიამ შეცვალა), მტკვრის მარცხენა სანაპიროზე შირვანი (შირვან შაჰ მაზიალიდების დინასტია). გარდა ამისა, დარუბანდი (ჰაშიმიდების დი-

ნასტია) და ჰერეთი, რომელიც ფაქტობრივად ქართული სამთავრო იყო და მას ბაგრატიონთა დინასტია ედგა სათავეში. XI ს-ში ამიერკავკასია თურქ-სელჩუკებმა დაიპყრეს და მასობრივად დასახლდნენ ალბანეთის ტერიტორიაზე, რასაც ადგილობრივ მოსახლეობასთან ასიმილაცია მოჰყვა. ალბანეთის მოსახლეობის ერთმა ნაწილმა აზერბაიჯანელი ხალხის ჩამოყალიბებაში მიიღო მონაწილეობა, მეორე ნაწილი კი კახელებს, მთიანი ყარაბაღის სომხებსა და დაღესტნის მოსახლეობას შეერწყა (ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. I, გვ. 276, 1975; История Азербайджана. I, Баку, 1958).

5) რაც შეეხება აზერბაიჯანელი ხალხის გენოციდში ქათველი და სომეხი გენერლების მონაწილეობას, ჩვენი აზრით, უმჯობესი იქნებოდა ავტორს სტატიაში მათი გვარები მოეხსენებინა, რადგან ზოგიერთი მათგანი, ეს იქნებოდა ქართველი თუ სხვა ერის წარმომადგენელი, უპირველეს ყოვლისა საკუთარი ერის მოღალატე იყო, რუსეთის იმპერიის სამსახურში ჩამდგარი პირები, რომლებიც თავიანთ პირად ინტერესებს სამშობლოს ინტერესებზე მაღლა აყენებდნენ, აქტიური მონაწილენი იყვნენ თავიანთი ქვეყნის შიგნით მიმდინარე ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ჩახშობაში. ამდენად, საკვირველი არ უნდა იყოს მათი აგრესიული მოქმედებები სხვა ხალხების მიმართაც. ისე კი, ჩვენი აზრით, საჭირო არაა ავტორის მიერ ხაზგასმა მათ მოქმედებაზე, მითუმეტეს ამ გენერლების ქართველობაზე, რადგან ეს გარკვეულწილად მტრობას აღვივებს და ამით ზიანს აყენებს ქართველი და აზერბაიჯანელი ხალხების საუკუნოვან მეგობრობასა და ურთიერთ თანამშრომლობას.

6) ავტორი იხილავს რა აზერბაიჯანის ჩრდილო-დასავლეთ ტერიტორიას, რომელიც საქართველოს ესაზღვრებოდა, ხაზს უსვამს, რომ აქ „ამ მიწებზე ქართული ეკლესია ქრისტიანიზაციის პოლიტიკას ეწეოდა. ამით სარგებლობდნენ რა ქართველი ფეოდალები რუსი კოლონიზატორების აქტიური დახმარებით იწყებდნენ თავისი ძველი ოცნების აღსრულებას – აქ მცხოვრებ ქართველ და ადგილობრივ მოსახლეობაში ქრისტიანული მართლმადიდებლობის გავრცელებას. ცარიზმის და მისი მომხრეთა მკაცრ კოლონიურ პოლიტიკას ადგილობრივი მოსახლეობა შეუპოვარ წინააღმდეგობას უწევდა, მიუხედავად ამისა კოლონიზატორებმა შეძლეს გაექრისტიანებინათ ინგილოთა ზოგიერთი ალბანური სოფელი, კონფისკაცია უქნეს ბევთა მიწებს. კოლონიზატორები არ დაკმაყოფილდნენ ამით და უძველესი ალბანური ტაძრები მართლმადიდებლურად აქციეს და ყოველ ნა-

ბიჯზე ახალი ეკლესიების მშენებლობა დაიწყეს..." (გვ. 3)

როგორც ჩანს, ავტორი საკმაოდ დონეზე არ იცნობს ალბანეთის და არც საქართველოს ისტორიას. აღნიშნული ტერიტორია, რომელიც ახლა აზერბაიჯანის მფლობელობაშია ძველი ალბანეთის სახელმწიფოს ეკუთვნოდა, რომელიც ჰერების და მისი მონათესავე ტომებით იყო დასახლებული აქ უძველესი დროიდანვე ქართული კულტურის გავლენა იგრძნობოდა და ისინი ქართველებს შეერწყნენ.

XVI საუკუნიდან მოყოლებული XVIII საუკუნის I მეოთხედის ჩათვლით ეს მიწები კახეთის სამეფოს შემადგენლობაში შედიოდა, რომლებიც ირანის შაჰებისა და ოსმალეთის სულთნების ხელშეწყობით ლეკებმა და გათურქებულმა აზერბაიჯანელებმა მიიტაცეს. XIX ს-ის დასაწყისში აღნიშნული ტერიტორია, ე. წ. კაკ-ენისელის მხარე შექამდე (ზაქათალის ოლქი) ისევ საქართველოს დაუბრუნდა, მაგრამ მას შემდეგ, რაც საბჭოთა რუსეთმა მოახდინა დამოუკიდებელი საქართველოს რესპუბლიკის ანექსია (1921 წ.) საბჭოთა ხელისუფლებამ ეს ტერიტორია აზერბაიჯანს არგუნა. ცნობილია, რომ ამ მიწებზე დღესაც ქრისტიანი და ძალით გამუსლიმანებული ქართველები ცხოვრობენ, ამიტომ ვფიქრობთ, რომ ამ სტატიის ავტორმა მათ იძულებით გაქრისტიანებაზე არ უნდა წეროს. მით უმეტეს საქართველოს ძირძველი ტერიტორია, მთელი ქვემო ქართლი (გარდაბნის, მარნეულის, ბოლნისის, დმანისის და სხვ. რაიონები) აზერბაიჯანელებითაა დასახლებული. აქ ხომ ქართველებს არასოდეს არ უცდიათ მათი გაქრისტიანება და შევიწროვება. ამდენად, უმჯობესია ავტორმა თავი შეიკავოს ქართველების აუგად ხსენებასა და ძალმომრეობაზე.

9) სტატიას წინ უძღვის მოკლე რეზიუმე, რომელშიც ძირითადად მოთხრობილია პეტრე პირველის მიერ რუსეთის 1722-1723 წლების ლაშქრობაზე კასპიისპირეთში. აღნიშნული მოკლე დასკვნა ფაქტორივად არ ეთანხმება სტატიის შინაარსს და საჭიროა მისი გადაკეთება. ასევე გასამართია სტატიის თანდართული რეზიუმე ინგლისურ ენაზე.

დასასრულს, გვინდა ჩვენი შეხედულება აღნიშნული სტატიის ირგვლივ შემდეგნაირად გამოვთქვათ:

საბჭოთა ხელისუფლების მიერ 1921-1922 წლებში განხორციელებულმა საზღვრების არასწორმა გამიჯვნამ, რომელიც დღესაც კი დასაზუსტებელია ამიერკავკასიის იძულებით ახლად შექმნილ საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის, უთანხმოება გამოიწვია, რომელიც თანდათანობით მწვავე ხასიათს იღებს.

აზერბაიჯანი ვერ ეგუება რა XX საუკუნის 90-იან წლებში სომხეთთან ომში ყარაბაღის დათმობას, რომელიც მან რუსეთის ჩარევით დაკარგა, უკვე თითქმის სამი ათეული წელია, რაც ცდილობს საქართველოს ჩამოაცილოს ძირძველი ქართული გარეჯის მონასტრის სანახები, ამას გარდა აზერბაიჯანელი ისტორიკოსები, მათ შორის წინამდებარე სტატიის ავტორიც, არასწორი „ისტორიული არგუმენტების“ მოშველიებით ცდილობენ ჩვენი სამშობლოს ოდინდელი მიწები, აღმოსავლეთ კახეთის მხარე, ე. წ. „საინგილო“ აზერბაიჯანის კუთვნილ ტერიტორიად გამოაცხადონ. ამის დასტურად საკუთარ ქვეყანას ძველი ალბანეთის სამართალმემკვიდრედ აცხადებენ, ამას გარდა, სტატიის ავტორი არ კმაყოფილდება ამით და თავის „ნაშრომში“ ზემოაღნიშნულ ტერიტორიაზე მცხოვრები ხალხების გაქრისტიანებაში საქართველოს, ქართველ ხალხს ადანაშაულებს. ამასაც არ სჯერდება და ძველი ქართული კულტურის ძეგლებს, ეკლესია-მონასტრებს ძველი ალბანელების კუთვნილებად თვლის.

როგორც ჩანს, ავტორი არაა ჩახედული ისტორიის ლაბირინთებში. მან არათუ სრულყოფილად არ იცის საქართველოს, არამედ საკუთარი ქვეყნის-აზერბაიჯანის ისტორიული წარსულიც.

Teimuraz Vakhtangishvili

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Professor

Tengiz Simashvili

Iakob Gogebashvili Telavi State University, Professor

Review of Khaila Israel Kizi on Askerova's Article – „Conquest of Northern Azerbaijan by the Russian Empire“

Summary

In the autumn of 2019, an employee of Ganja State University of Azerbaijan, a historian by profession, sent an electronic version of his work - “Conquest of Northern Azerbaijan by the Russian Empire” to be published in the collection of scientific works at Telavi State University. It contained 4 pages. It was accompanied by a resume in English.

Having read this article, we considered that if the author did not cor-

rect it, due to the historical inaccuracies and a number of flaws in it, it could not be printed.

Therefore, we considered it expedient to write a review and publish it, because Kh. Askerova's work actually accused the Georgian people of participating in the Russian Empire's conquest of northern Azerbaijan and of converting its people to Christianity, which is in fact absurd.

It can be said that the author of the article in this his so-called. The "paper" ignores the centuries-old friendship between the Georgian and Azerbaijani peoples and thus pours water on the mill of the Russian state's Greater Russia policy.

The erroneous demarcation of borders by the Soviet authorities in 1921-1922, which can still be clarified today between the forcibly newly created Soviet republics of the Transcaucasia, led to a disagreement that gradually became acute.

Azerbaijan has not been able to come to terms with the surrender of Karabakh in the war with Armenia in the 1990s, which it lost through Russian interference. With the help of "historical arguments" they are trying to find the only lands of our homeland, the eastern Kakheti region, the so-called to declare "Saingilo" a territory belonging to Azerbaijan. To prove this, they declare their country as the legal successor of Old Albania. In addition, the author of the article is not satisfied with this and in his "work" accuses the Georgian people of Georgia of Christianizing the peoples living in the above-mentioned territory. He does not believe in this either and considers the monuments of old Georgian culture, churches and monasteries to belong to the old Albanians.

The author does not seem to have any insight into the labyrinths of history. Not only does he not know Georgia perfectly, but he also knows the historical past of his own country, Azerbaijan.